

İSTİHDAMDA ARZ-TALEP DENGESİZLİĞİ:

UMEM BECERİ'10 Penceresinden Bakış

Serdar SAYAN*

* Prof. Dr.
TOBB Üniversitesi

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ortaklığında yürütülen Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Beceri'10 Projesi de, işgücü piyasasındaki beceri uyumsuzluğuna dayalı arz-talep uyumsuzluğunun giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla hayata geçirildi.

Türk işgücü piyasasının genelinde gözlenen temel yapısal sorun; işgücü arzının, miktar olarak işgücü talebini geçmesi. Yani ekonomimizin mevcut büyüme hızları ile yarattığı istihdam miktarının, nüfus ve dolayısıyla işgücünün büyüme hızını yakalayamaması. Başka bir ifadeyle, uzun dönemde işgücünün büyüme hızını karşılayacak miktarda yeni iş üretmiyoruz. Öte yandan, işsizlik oranının en yüksek seviyeye çıktığı dönemlerde dahi, işverenler aradıkları niteliklere uygun eleman bulamadıklarından yakınıyor. Bu da, işsizlerin büyük bölümünün mesleksiz ya da vasıfsız olmasından kaynaklanan ikinci bir yapısal soruna işaret ediyor. Başta sanayi sektörü olmak üzere, işverenler nitelikli (ara) eleman bulma konusunda ciddi sorunlar yaşıyor. Yani, işgücü piyasamızda hem miktar hem de beceri uyumsuzluğuna dayalı yapısal sorunlar var. Miktar uyumsuzluğu sorununu kısa vadede çözmek mümkün değil. Çünkü gerek işgücü talebinin artması (yani daha fazla iş imkanı

yaratılması) gerekse işgücü arzının düşürülmesi (yani nüfus artış hızının düşürülmesi) uzun vadede gerçekleştirilecek çözümler. Kısa vadede, beceri uyumsuzluğunun giderilmesi (yani işgücünün beceri ve niteliklerinin artırılması), özellikle ara eleman pozisyonları için, nispeten kolay gözüküyor.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ortaklığında yürütülen Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Beceri'10 Projesi de, işgücü piyasasındaki beceri uyumsuzluğuna dayalı arz-talep uyumsuzluğunun giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla hayata geçirildi. Proje, işverenlerin talepleri doğrultusunda açılacak kurslar aracılığıyla işsizlere meslek kazandırmayı; böylece de, mesleksiz ya da vasıfsız işgücünün iş piyasasında ihtiyaç duyulan becerilerle donatılıp kolayca istihdam edilmesini hedefliyor. Proje kap-

Esra DOĞAN*

* TOBB Etü SPM
Misafir Araştırmacı

samında, işsizler ilgi duydukları kurslara başvurarak edinmek istedikleri mesleklerle ilgili teorik ve pratik eğitim alıyor. Bunun yanında, eğitimler süresince, İŞKUR tarafından kursiyerlere günlük 25 TL cep harçlığı ödeniyor ve pratik eğitim (staj) sonunda başarılı bulunan kursiyerler, eğitim aldıkları becerilere sahip elemanlara ihtiyaç duyduklarını önceden bildirmiş olan, TOBB üyesi firmalarda istihdam ediliyor. Ancak, tüm aktörler için kazan-kazan durumu yarattığından kolayca başarıya ulaşması beklenen proje, işsizlerden yeterince ilgi görmedi. İşverenlerin talebi doğrultusunda açılan kursların önemli bir kısmı ya başvuru yetersizliği yüzünden iptal edildi ya da talep edilenden daha az sayıda kursiyer ile yürütüldü. Bu şaşırtıcı sonuç, bizi istihdam piyasasındaki arz-talep uyumsuzluklarını incelemeye ve politika önerileri geliştirmeye yönlendirdi.

TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi (SPM) olarak, öncelikle "Kurslara başvuru yapan işsizler, il ve meslek tercihlerinden birini ya da her ikisini de değiştirebilse arz-talep dengesizliği nasıl değişir?" sorusunu ele aldık. ¹ Yani, herhangi bir mesleği öğrenmek isteyenlerin sayısının talebi geçtiği (potansiyel işgücü arz fazlası olan) illerdeki işsizlerin göç etmeye ya da katılmak istedikleri kursları değiştirmeye istekli olmaları durumunda, arz-

talep uyumsuzluğunun çözülüp çözülemeyeceğini araştırdık. Bu soruya yanıt ararken, üç farklı senaryo için arz-talep dengesine baktık ve sonuçları mevcut durumla karşılaştırdık.

Birinci senaryoda il tercihinin %100 esnek, meslek tercihinin ise %100 katı olduğunu kabul ettik. Yani işsizlerin, sevdiği/öğrenmeyi arzu ettiği işi yapmak koşuluyla, herhangi bir ilde çalışmaya razı olacağını varsaydık.

İkinci senaryoda meslek tercihinin %100 esnek, il tercihinin ise %100 katı olduğunu kabul ettik. Yani işsizlerin, yaşadığı şehri değiştirmemek koşuluyla, herhangi bir işte çalışmaya razı olacağını varsaydık.

Üçüncü senaryoda ise, hem meslek hem de il tercihlerinin %100 esnek olduğunu kabul ettik. Yani, işsizlerin tek beklentisinin istihdam edilmek olduğunu, herhangi bir ilde herhangi bir işi yapmaya razı olacaklarını varsaydık.

Bu üç farklı senaryonun sonucunda,

- İl ve meslek tercihlerinin %100 esnek olduğu kabul edildiğinde işgücüne olan talep fazlasının yahut potansiyel işgücü arzı eksikliğinin tamamen ortadan kalktığı, hatta mevcut duruma göre %2 oranında arz fazlasının oluştuğu görüldü.

- İşgücüne olan talep fazlasının, meslek tercihinin %100 esnek kabul edildiği durumda mevcut duruma kıyasla %60, il tercihinin %100 esnek kabul edildiği durumda ise %23 oranında azaldığı gözlemlendi.

Araştırmanın sonuçları; kursiyer adaylarının meslek tercihlerinin sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda olmasının, kursiyerlerin il tercihinin esnekleşmesine göre iki buçuk kat daha fazla olumlu etki yarattığını gösterdi. Yani *meslek tercihindeki esnekliğin artırılması, il tercihindeki esnekliğin artırılmasından daha etkili*. Bir başka deyişle, *işsizleri sanayinin ihtiyaç duyduğu meslekleri edinmeye özendirilecek faaliyetlerin hem projenin başarısının artırılmasına hem de arz-talep dengesizliğinin ortadan kaldırılmasına olumlu katkısı olacağı çok net biçimde görülen bir gerçek*. Bunun yanı sıra, *proje özelinde, firmaların kursiyerlere en azından kurs süresince konaklama imkânı yaratmasının; işgücü piyasası genelinde ise, işverenlerin il değiştirecek potansiyel çalışanlara konaklama-taşınma vb. giderler konusunda yardımcı olmasının, istihdamda miktar ve kalite yönünden iyileşmeler sağlayacağını* gösterdi.

Başta sanayi sektörü olmak üzere, işverenler nitelikli (ara) eleman bulma konusunda ciddi sorunlar yaşıyor. Yani, işgücü piyasamızda hem miktar hem de beceri uyumsuzluğuna dayalı yapısal sorunlar var. Miktar uyumsuzluğu sorununu kısa vadede çözmek mümkün değil.

Kurslara yapılan başvuruların düşük kalmasının nedenlerini araştırdığımız başka bir çalışma ise, en önemli üç nedenin i) işsizlerin sanayi sektöründe çalışmaya istekli olmaması, ii) kurslara kaydolmak sosyal yardım haklarını kaybetmek istememeleri ve iii) kayıt dışı çalışmayı tercih etmeleri olduğuna işaret etti.

UMEM Beceri'10 verileri ışığında, ara eleman arzı ve talebinde gözlediğimiz sektörel ve bölgesel dengesizlikleri incelediğimiz son çalışmada da, sanayi firmalarının² proje kapsamında yaptığı eleman talepleri ile işsizlerin kurslara yaptığı başvuruların önce sektörel, sonra bölgesel düzeyde (Düzey 2) gruplandırdıktan sonra inceledik.³

Sektörel dengesizlikleri araştırma aşamasında kurslar, hangi mesleklere yönelik eleman yetiştirme amacıyla açıldıklarına göre gruplandırıldı.⁴ Mesleklerin 13 ana sektöre ayrıldığı çalışmada, birden fazla sektörde istihdam edilebilir meslekler analiz dışı bırakıldı ve ilgili sektöre yönelik kurslara başvuru/firma talebi oranının aşağıdaki gibi gerçekleştiği görüldü.

Sektör	Kurslara Başvuru/Firma Talebi Oranı
Elektrik, Elektronik, Makine ve Beyaz Eşya	2,1
Enerji Üretimi ve İşletme	1,7
Otomotiv ve Taşımacılık	1,4
İnşaat ve Çimento	1,4
Ağaç Ürünleri ve Mobilya	1,1
Demir, Çelik ve Metal Sanayi	0,9
Plastik, Boya, Kimya, Petrokimya, İlaç	0,8
Kağıt, Ambalaj, Cam Mamul ve Tüketici Ürünleri	0,8
Kuyumculuk	0,7
Tekstil ve Hammaddeleri	0,7
Madencilik	0,4
Gıda ve İçecek	0,2
Tarım ve Hayvancılık	0,1

Tablo 1: Potansiyel İşgücü Arz/ Talep Fazlalarının Sektörel Dağılımı

Kaynak: TOBB UMEM Veritabanı, TOBB ETÜ SPM Hesaplamaları

Yukarıdaki sıralamaya göre, işsizlerin en yoğun ilgi gösterdikleri kursların "**Elektrik, Elektronik, Makine ve Beyaz Eşya**" sektörünün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak açılan kurslar olduğu görülüyor. Bu sektöre yönelik firmaların talep ettiği her bir pozisyon için başvuru yapan işsiz sayısı ikiden fazla. Bunun yanında, işsizlerin en az ilgi gösterdiği kurslar ise "**Tarım ve Hayvancılık**" sektörünün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak açılan kurslar. Bu sektörde firmaların talep ettiği her bir pozisyon için ancak bir işsiz başvurmuş. Yani, ciddi bir potansiyel işgücü talebi fazlalığı var.

Tablo daha yakından incelendiğinde ise, *teknoloji yoğun sektörlerde açılacak pozisyonlar için işsizlerin ilgisinin bariz biçimde daha yüksek olduğu* görülüyor. SPM tarafından yapılan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre, farklı sektörlerde istihdam edilen kursiyerlerle teknoloji yoğun sektörlerde istihdam edilen kursiyerlerin, başlangıçta alacakları ücretler arasında önemli farklar olmadığı biliniyor.⁵ Bu da işsizlerin, teknoloji yoğun sektörlerin gelecekte daha fazla ön plana çıkacağı ya da popülerliğini koruyacağı ve uzun vadede bu mesleklerden daha fazla kazanç sağlayabilecekleri gibi beklentileri olduğunu düşündürüyor. Öte yandan, "Tekstil ve Hammaddeleri", "Tarım ve Hayvancılık" gibi sektörlerin geleceğine ve bu sektörlerde istihdam edilmenin uzun dönemde sağlayacağı kazançlara ilişkin olumsuz beklenti ve kaygılar, bu sektörlerle yeterince ilgi gösterilmemesine neden oluyor.⁶

Sektörel dengesizliklerin ardından bölgesel dengesizliklerin araştırılması aşamasında ise, Düzey 2 bölgelerine göre kurslara başvuruların firmaların talebine oranı hesaplandı ve aşağıdaki harita elde edildi.

Şekil 1: Bölgelere göre UMEM Kurslarına Başvuran İşsizler/ Firmaların Talebi Oranı

Kaynak: TOBB UMEM Veritabanı, TOBB ETÜ SPM Hesaplamaları

Kaynakça

1. Bu araştırma, Haziran 2011 verilerine dayanılarak yapılmıştır - İstihdamda Arz-Talep Dengesizliği: Mesleği ya da Mekanı Değiştirmeli mi?: <http://spm.etu.edu.tr/tr/publish/arastirma2.html>
2. Bu araştırmanın yapıldığı tarihte UMEM Beceri'10 Projesi, sadece sanayi sektörüne yönelik olarak yürütülmekteydi.
3. Türkiye'de Ara Eleman Arzı ve Talebinde Sektörel ve Bölgesel Dengesizlikler: http://spm.etu.edu.tr/tr/publish/2013_09_05-TRde%20Ara%20Eleman%20Arzi%20ve%20Talebinde%20Sektorel%20ve%20Bölgesel%20Dengesizlikler.pdf
4. Bu araştırmada "Temmuz 2010 ve Haziran 2012" tarihleri arasındaki döneme ait veriler incelenmiştir.
5. Sanayide Çalışmaya Olan İlgisizliğin Sebebi Düşük Kazançlar mı? <http://spm.etu.edu.tr/tr/publish/arastirma6.html>
6. Bu gözlemlerin daha çok kişisel gözlemlere dayanan eğitilmiş tahminler olduğunun altını çizmekte fayda var. Sektörlerin işsizler nezdinde farklılaşan popülaritesini daha kesin biçimde açıklamak için, geniş kapsamlı anket çalışmalarına ve farklı sektörlerde farklı kademelere sahip çalışanların aldığı ücretlerle ilgili ayrıntılı veriye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Haritadaki 1'den büyük rakamlar ilgili bölgede kurslara başvurunun firma talebini aştığını, 1'den küçük rakamlar ise başvuruların talebi karşılayamadığını ve TR 51 (Ankara) bölgesinde olduğu gibi 1'e çok yakın rakamlar, işgücü arz ve talebinin en azından toplam sayılar itibarıyla dengede olduğunu gösteriyor.

Şekil 1 incelendiğinde, firmaların talep ettiği eleman başına kursiyer başvurusu sayısının batı bölgelerinden doğu bölgelerine doğru gidildikçe arttığı açıkça görülüyor. Bu da, batı bölgelerinde sanayi sektörünün talep ettiği becerileri kazanmak üzere UMEM kurslarına devam edip sanayide istihdam edilmeye istekli işsiz sayısının, sektörün talebini karşılayamadığını; ancak, doğuya gidildikçe durumun tersine döndüğünü gösteriyor.

Kurslara Başvuran İşsiz/Firma Talebi oranının yüksek olmasının nedenleri arasında ilk akla gelen ise yüksek işsizlik oranı. Harita dikkatle incelendiğinde, kurslara başvuruların yoğun olduğu yerlerin gerçekten de Türkiye'de işsizliğin en yüksek seviyelerde seyrettiği

bölgeler olduğu açıkça görülüyor. Ancak, arz-talep dengesizliğini sadece işsizlikle açıklamak mümkün değil. Kıyı bölgeleri ve batı illerinde, hizmet ve tarım sektörlerinin sunduğu sanayi-dışı istihdam olanaklarının doğu bölgelerine göre daha yüksek olması da bu durumu açıklamaya katkıda bulunuyor. Yani sanayi-dışı sektörlerin de gelişmiş olması, batı bölgelerinde sanayide istihdam edilmek istenen işsiz oranını düşürücü etki yaparken; sanayisi gelişmiş bölgelerde diğer alternatiflerin çok daha sınırlı olması, sanayiye olan talebi arttırmış oluyor. Öte yandan, ilgili bölgede sanayi sektörünün büyüklüğü de Başvuru/Firma Talebi oranını ekliyor. Mesela, doğuda pek çok bölgede sanayi sektörünün görece az gelişmiş olması, firmaların eleman talebini kısıtlayarak Bayburt, Erzincan ve Erzurum illerini kapsayan TRA2 ve Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan TRB2 gibi bölgelerde oranın 5-6'lara çıkmasına neden oluyor. Sanayisi gelişmiş bölgelerde talebin çok daha fazla olması ise, arz-talep oranının birin altına düşmesinde önemli bir etkiye sahip oluyor. ■

